

Application of Critical Theory in the Systemic Cycle of Education Policy

Elaheh Valizadeh

Master of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: elaheh.valizadeh@mail.um.ac.ir

Rohollah Eslami

Assistant Professor of Political Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. (Corresponding Author), Email: eslami.r@um.ac.ir

Received: 2023-03-13	Revised: 2023-06-06	Accepted: 2024-01-03	Published: 2023-09-21
Citation: Valizadeh, E., & Eslami, R. (2024). Application of Critical Theory in the Systemic Cycle of Education Policy. <i>Foundations of Education</i> , 13(1), 73-94. doi: 10.22067/fedu.2023.81563.1255			

Abstract

Public policy-making means the government in action, that is, what decisions the government makes in public matters, for which groups, with what tools, and what results are obtained from these decisions. Education policymaking means designing and implementing policies that the government uses in the field of education. Education policy in all countries is one of the three policy issues. Education is a socialization device for the government, and for this reason, governments use education as a public good to reproduce legitimacy. In this article, the issue is whether it is possible to organize the policy cycle based on critical theory. The policy cycle has stages such as system input, design, policy implementation and output, and evaluation and feedback. In this article, we try to examine the education policy cycle from a critical perspective by using the critical theories of Jürgen Habermas, Pierre Bourdieu, and Louis Althusser. The findings of the article show that critical theory is an approach that tries to organize a new space for educational policies in terms of public domain, communication wisdom, power fields, and the ideological structure of government. The article is the application of critical theory in the policy cycle of education, which can be used as a basis for future research.

Keywords: ideology; public policy; education; critical theory; Althusser; Habermas; Bourdieu

Synopsis

Understanding how government functions in addressing public affairs requires studying its practical aspects. Public policy is a scientific field that delves into this process. Public policy is a multidimensional term composed of "policy" and "public." The term "policy" encompasses different meanings and functions in English, such as Polity, Politics, and Policy. Polity refers to formal institutional structures in a political system, Politics involves political processes, and Policy pertains to the collection of actions and analysis within a political system. In the context of public policy, the term "policy" refers to the concept of "Policy" (Knill & Tosun, 2012, pp. 3-4).

The understanding of the term "policy" in public policy points towards the concept of Policy derived from the Greek polis, which is rooted in the political discourse of the Greeks (Attarzadeh, 2021, p. 30). "Any action undertaken by governments that represent agreed-upon responses to specific conditions" is referred to as public policy (Araral et al., 2013, p. 4).

Public policy-making is the selection of actions by governmental authorities to address specific public concerns (Cochran et al., 2009, pp. 1-2). It involves a process of decision-making and specific actions in response to a problem that has raised public concerns.

Public policy often deals with decision-making processes and specific actions supported by governmental powers to provide solutions for public issues (Smith & Larimer, 2009, p. 4). The

key features of public policy-making include the selection of actions from among goals and options. Birkeland enumerates the main features of public policy as follows: Public policy is a response to problems raised by the public, and the government tries to find solutions for it through targeting and interaction with non-governmental actors. Therefore, public policy is what the government chooses to do or not do (Birkeland, 2016, pp. 8-9) key features of public policy-making include the selection of actions from among goals and options.

The study of government performance in addressing public issues considers both its practical aspects and theoretical dimensions. It evaluates government actions and identifies weaknesses and solutions by integrating critical theories such as those of Althusser, Habermas, and Bourdieu. Public policy in education aims to empower individuals, reduce social inequalities, and promote social cohesion. The government's role in educational policy is globally significant, impacting institutions and daily experiences.

Analyzing and evaluating government performance involves both practical identification and theoretical assessment. While practical analysis considers how governments function, evaluation involves identifying weaknesses and proposing solutions, necessitating theoretical insights from the field of political science. By incorporating critical theories into educational policy-making, alternative solutions can be explored. Critical theories challenge established structures, prioritize citizen input, and question the neutrality of educational systems. Public policy in education should go beyond engineering solutions to engage human interests and encourage creativity.

In conclusion, understanding and evaluating government performance in public policy requires a combination of practical analysis and theoretical insights. Critical theories challenge conventional practices and offer alternatives for policy-making, particularly in education. This approach emphasizes citizen engagement, challenges ideological constructs, and provides a more comprehensive perspective on policy processes.

Neo-Marxist writers believe that the purpose of public policy is merely to reproduce or accentuate the divide between social classes" (Knoepfel et al., 2007, p. 22). Therefore, there is no place for social transformations or changes in various socio-political situations in the field of policymaking knowledge according to this approach (Seyed Emami, 2023, p. 84).

With the twin correlation of the science of public policy in its practical aspects and the science of politics in its theoretical aspects, it takes policymaking out of a mere positivist approach and by adding theoretical dimensions to it, gives public policy an epistemological order. Public policy examines the performance of the government in public issues of concern to society. General issues of society include education, health, security, health, etc. This article tries to examine the science of policy-making in the field of education. "Education policy is a set of policies and programs that the government adopts to expand public education to empower people and develop their abilities to reduce social inequality and social cohesion" (Qarakhani, 2019, p. 105).

Education policy refers to the will of the government in educational matters such as curricula, teacher training, student recruitment, support and scholarships, curriculum content, and education methods. "The government almost universally plays a fundamental role in providing or regulating educational services. Therefore, government policy, both national and local, has a significant impact on shaping the daily events of schools and colleges and the daily experiences of those who study and work in those institutions" (Bell & Stevenson, 2020, p. 15).

How the government works in education policy making use of critical ideas of thinkers such as Louis Althusser, Jürgen Habermas, and Pierre Bourdieu is the issue of this article. For this purpose, we are looking for an answer to the question, what are the solutions for using critical theory in the policy cycle of education? The research aims to prepare a theory for the policy cycle of education by combining the three theories of political sociology of Althusser, Bourdieu, and Habermas. There is no work in this matter because the education policy cycle is often written with a systemic approach and positivist analysis.

Application of critical theory in the education policy cycle

Bourdieu	Habermas	Althusser	
-Field of power, field of knowledge -The culture of the dominant class -Economic, political, and cultural capital	-Public domain -Globalization	Determination by the logic of capitalism -Orientation by the ideological structures of the government	Entrance
-Limited access to cultural capital -Absence of purely scientific and specialized space -Strengthening the class base of the rulers -Legitimizing superstructure -Heritage	-Ideology -One-sided and without dialogue -Profit and economic incentives -Consolidation of the structure of the dominant class	-Ideology	Designing
-Sacred and inviolable structure -Heritage -Capital and facilities for the ruling class -Maintaining the construction of capitalism	-A one-dimensional approach -Based on instrumental reason -The prevalence of positivist sciences -Attention to the human and social environment -Communicative action	-Limited access to cultural capital -Absence of purely scientific and specialized space -Strengthening the class base of the rulers -Legitimizing superstructure -Heritage	Performance
-Strengthening the class system -The legitimacy of the dominant culture -Lack of fair competition Arbitrary selection system	-monophonic -Bourgeoisization of the public domain -People without thinking and creativity	-Obedient and orderly people -Hierarchical system -Ideological -Stabilization of the political system	output
-Challenging the legitimizing superstructure -Disclosure of symbolic powers	-Revival of the public domain -Expansion of communication action -Critical thinking	-Fundamental change -Criticism of the status quo	policy

Conclusion

The dominant atmosphere on education policy is the positivist approach, functional and systemic theories. Critical theory and concepts arising from the thoughts of Althusser, Habermas, and Bourdieu challenge the mainstream of education policy. From the point of view of critical theory, what is prevalent in the mainstream is the consolidation of capitalist hegemony and the imitation of repetitive and conservative structures that have denied the possibility of creativity.

Education policymaking, especially in the policymaking cycle, can use critical theories to criticize the current situation and provide alternative solutions. At the level of system inputs, citizens' opinions can be prioritized with the concepts of critical theory, in design, issues arising from critical dialogue in the public domain can be formalized, and in implementation, attention can be paid to other human interests by passing engineering measures. From the perspective of critical theory, positivist educational policies are scientific and neutral. What is going on is a field that is a place of power conflict between actors who intend to increase social and cultural capital. Critical theory challenges official policies, considers school and the educational system to be the most important ideological mechanism of power, and believes that school and science are not neutral, but legitimizing superstructures that deny the possibility of struggle and resistance.

پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت

مقاله پژوهشی

<https://fedu.um.ac.ir>

دسترسی آزاد

کاربست نظریه انتقادی در چرخه سیاست‌گذاری آموزش و پرورش

الهه ولی‌زاده کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. elaheh.valizadeh@mail.um.ac.irروح‌الله اسلامی استادیار علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)، eslami.r@um.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۲	تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۳/۱۶	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۳	تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۶/۳۰
استناد: ولی‌زاده، الهه؛ اسلامی، روح‌اله. (۱۴۰۲). کاربست نظریه انتقادی در چرخه سیاست‌گذاری آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۱۳(۱)، ۹۴-۷۳. doi: 10.22067/fedu.2023.81563.1255			

چکیده

سیاست‌گذاری عمومی به معنای دولت در اجرا است؛ یعنی در موضوعات عمومی، دولت چه تصمیماتی برای چه گروه‌هایی با چه ابزارهایی می‌گیرد و چه نتایجی از این تصمیمات حاصل می‌کند. سیاست‌گذاری آموزش به معنای طراحی و اجرای سیاست‌هایی است که دولت در زمینه آموزش به کار می‌گیرد. آموزش، نهاد جامعه‌پذیری برای دولت است و به همین علت دولت‌ها از آموزش به‌عنوان کالایی عمومی در راستای بازتولید مشروعیت استفاده می‌کنند. بررسی سیاست‌گذاری آموزش فراتر از رویکردهای پوزیتیویستی مرسوم در علم سیاست‌گذاری عمومی، با بهره‌گیری از نظریات انتقادی در علم نظری سیاست، هدف این مقاله است. بدین منظور با استفاده از روش انتقادی سعی شده است چرخه سیستمی سیاست‌گذاری آموزش بر اساس نظریه انتقادی نظم بخشی شود. چرخه سیستمی سیاست‌گذاری مراحل از قبیل ورودی سیستم، طراحی، اجرا، خروجی، ارزیابی و بازخورد دارد که در این مقاله سعی شده است با بهره‌گیری از نظریه‌های انتقادی یورگن هابرماس، پی‌یر بوردیو و لوئی آلتوسر چرخه سیستمی سیاست‌گذاری آموزش از منظر انتقادی بررسی شود. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد نظریه انتقادی، رویکردی است در پاسخ به ناکارآمدی‌های نظریه مرسوم پوزیتیویستی و سعی می‌کند با اصطلاحات حوزه عمومی، خرد ارتباطی، میدان‌های قدرت و سازوگرگ ایدئولوژیک حکومت، فضایی جدید برای سیاست‌های آموزشی سامان دهد.

واژه‌های کلیدی: ایدئولوژی، سیاست‌گذاری عمومی، آموزش و پرورش، نظریه انتقادی، آلتوسر، هابرماس، بوردیو.

مقدمه

شناخت چگونگی عملکرد دولت در رسیدگی به امور عمومی، مستلزم مطالعه دولت در وجوه عملی آن است. سیاست‌گذاری عمومی علمی است که به این چگونگی می‌پردازد. سیاست‌گذاری عمومی اصطلاحی چندوجهی و عام، متشکل از واژگان «سیاست» و «عمومی» است. از حیث ریشه‌شناختی^۱ واژه «سیاست» در سه اصطلاح انگلیسی Polity، Politics و Policy از معنا و کارکردهای مفهومی متفاوتی برخوردار است. مفهوم Polity به ساختارهای نهادی رسمی در یک نظام سیاسی اشاره دارد. حوزه Politics بر فرایندهای سیاسی و Policy به مجموعه اقدامات نظام سیاسی و تجزیه و تحلیل آن اقدامات اشاره دارد. واژه «سیاست» در عبارت سیاست‌گذاری عمومی بر مفهوم Policy دلالت دارد (Knill & Tosun, 2012). «فهم مفهوم policy به‌عنوان واژه‌ای مشتق از polis ریشه در نظام گفتار سیاسی یونانیان دارد» (Attarzadeh, 2021, p. 30). «هر اقدامی که توسط دولت‌ها انجام می‌شود که نمایانگر پاسخ‌های توافق شده قبلی به شرایط خاص است» (Araral et al., 2013, p. 4). سیاست‌گذاری عمومی نام دارد. سیاست‌گذاری عمومی اشاره به مجموعه اعمال دولت و نیت تعیین‌کننده آن اعمال دارد که مستلزم انتخاب از میان اهداف و گزینه‌ها است. این اقدام توسط نهاد یا مقام دولتی به منظور رسیدگی به موضوعی خاص است که موجب نگرانی عمومی شده است (Cochran et al., 2009, pp. 1-2).

توافق عمومی وجود دارد که سیاست‌گذاری عمومی مشتمل بر فرایند تصمیم‌سازی و نتایج یا اقدامات خاص در پاسخ به مشکلی است که توسط قدرت‌های قهری دولت مورد حمایت قرار می‌گیرد. در واقع آنچه سیاست‌های عمومی را «عمومی» می‌کند حمایت قدرت‌های قهری از انتخاب‌ها و اقداماتی است که به جهت ارائه پاسخی برای حل یک مشکل عمومی ارائه می‌شود (Smith & Larimer, 2009, p. 4). بزرگ‌ترین ویژگی‌های اصلی سیاست‌گذاری عمومی را چنین برشمرده است. «سیاست عمومی در پاسخ به مشکلاتی است که از جانب عموم مطرح می‌شود و حکومت سعی می‌کند از طریق هدف‌گذاری، راهکارهایی از طریق تعامل با بازیگران غیرحکومتی برای آن پیدا کند؛ بنابراین سیاست عمومی آن چیزی است که حکومت انتخاب می‌کند که انجام دهد یا ندهد» (Birkland, 2016, pp. 8-9).

علم سیاست‌گذاری عمومی، عملکرد دولت را برای حل مسائل عمومی در وجوه عملی آن بررسی می‌کند، با این حال «برخی از سیاست‌های عمومی را می‌توان نه به‌عنوان اقدامات جمعی با هدف حل یک مسئله اجتماعی، بلکه به‌عنوان ابزاری ساده برای اعمال قدرت و سلطه یک گروه اجتماعی بر گروه دیگر تفسیر کرد. نویسندگان نئومارکسیست معتقدند که هدف سیاست‌های عمومی صرفاً بازتولید یا تأکید بر شکاف بین طبقات اجتماعی است» (Knoepfel et al., 2007, p. 22). سیاست‌گذاری عمومی اغلب در رویکردهای پوزیتیویستی مورد بررسی واقع می‌شود. چارچوب‌های سیستمی، کارکردی، رفتارگرا و نخبه‌گرا نظریه‌های شایع در سیاست‌گذاری عمومی به شمار می‌روند. این گونه از چارچوب‌های نظری

محافظه کار هستند و هرچه قدرت، طلب کند و یا برآمده از خواسته‌های مطالبه‌گران باشد را توجیه می‌کنند. محافظه‌کاری و تثبیت وضع موجود، ویژگی رویکرد اثبات‌گرا است. نظم اجتماعی و سیاسی جاری در اثبات‌گرایی امری مسلم پنداشته شده است. بدین ترتیب برای دگرگونی‌های اجتماعی و یا ایجاد تغییر در وضعیت‌های اجتماعی - سیاسی گوناگون جایگاهی در عرصه دانش سیاست‌گذاری طبق این رویکرد وجود ندارد (Seyed Emami, 2023, p. 84). این گونه نگرستن، سیاست‌گذاری را پس از مدتی به علمی بی‌محتوا و به دور از نگرش انتقادی تبدیل می‌کند که نماینده منویات حکومت است. اما در رویکرد انتقادی به سیاست‌گذاری عمومی، علم همانند عمل اجتماعی در نظر گرفته می‌شود و می‌توان آن را در چارچوب منظومه‌ای از روابط اجتماعی که در آن انواع منافع متعارض وجود دارد ارزیابی کرد. با کاربردی رویکرد انتقادی در سیاست‌گذاری عمومی، شکاف بین منافع عینی و فلسفه که از نظر تاریخی در نگاه اثبات‌گرا به سیاست‌گذاری شکل گرفته بود با ایجاد چارچوب روش‌شناختی مناسب پر می‌شود (Seyed Emami, 2023, p. 82).

شناخت و ارزیابی عملکرد دولت در ابعاد نظری و عملی آن نتایج متفاوتی در پژوهش برای ما نمایان می‌کند. اگر عملکرد دولت را در ابعاد عملی آن مورد شناسایی قرار دهیم، صرفاً به شناختی ساده رسیده‌ایم که به عنوان مثال عملکرد دولت در زمینه سیاست‌های آموزشی چگونه بوده است. اما اگر قصد ارزیابی عملکرد دولت را داشته باشیم و بخواهیم نقاط ضعف عملکردی آن را شناسایی کنیم و راهکاری برای آن‌ها ارائه دهیم، می‌بایست ابعاد نظری علم سیاست را نیز در این بررسی دخیل کرد. این امر با همبستگی توأمان علم سیاست‌گذاری عمومی در وجوه عملی آن و علم سیاست در ابعاد نظری آن، سیاست‌گذاری را از رویکرد پوزیتیویستی صرف خارج کرده و با افزودن ابعاد نظری به آن، سیاست‌گذاری عمومی را نظم‌دهی معرفتی می‌بخشد. سیاست‌گذاری عمومی عملکرد دولت را در مسائل عمومی مورد توجه جامعه مورد بررسی قرار می‌دهد؛ مسائلی مانند آموزش، بهداشت، امنیت و سلامت.

این مقاله سعی دارد علم سیاست‌گذاری را در شاخه آموزش مورد بررسی قرار دهد. «سیاست آموزش مجموعه سیاست‌ها و برنامه‌هایی است که دولت برای گسترش آموزش همگانی به منظور توانمندسازی افراد و توسعه توانایی‌های فردی آنان با هدف کاهش نابرابری اجتماعی و انسجام اجتماعی اتخاذ می‌کند» (Qarakhani, 2019, p. 105). سیاست‌گذاری آموزش به اراده دولت در موضوعات آموزشی از قبیل برنامه‌های درسی، تربیت‌معلمان، جذب دانش‌آموزان، حمایت‌ها و بورسیه‌های تحصیلی، محتوای درسی و شیوه‌های تعلیم و تربیت اشاره دارد. «دولت تقریباً به طور جهانی نقشی اساسی در ارائه و یا تنظیم خدمات آموزشی دارد. بنابراین سیاست دولت، چه ملی و چه محلی، تأثیر بسزایی در شکل دادن اتفاق‌های روزانه مدارس و دانشکده‌ها و تجربیات روزمره کسانی که در آن مؤسسات تحصیل و کار می‌کنند دارد» (Bell & Stevenson, 2020, p. 15).

چگونگی عملکرد دولت در سیاست‌گذاری آموزش با بهره‌گیری از نظریات انتقادی متفکرانی نظیر

لویی آلتوسر، یورگن هابرماس و پی‌یر بوردیو مسئله مقاله حاضر است. بدین منظور در پی پاسخ به این سؤال هستیم که راهکارهای استفاده از نظریه انتقادی در چرخه سیاست‌گذاری آموزش چیست؟ این پژوهش قصد دارد با تلفیق سه نظریه جامعه‌شناسی سیاسی آلتوسر، بوردیو و هابرماس نظریه‌ای برای چرخه سیاست‌گذاری آموزش تهیه کند. در این موضوع و زمینه هیچ اثر پژوهشی وجود ندارد؛ چراکه چرخه سیاست‌گذاری آموزش اغلب با رویکرد سیستمی و تحلیل اثبات‌گرا بررسی شده است.

مبانی نظری

چارچوب نظری این مقاله تلفیقی است از مدل فرایند سیاست‌گذاری و مدل سیستمی. روش‌شناسی مقاله از تفکر انتقادی بهره گرفته است که در ادامه تشریح می‌شود.

فرایند سیاست‌گذاری: مطالعات حوزه فرایند سیاست‌گذاری، نقطه آغازین کار نظری در زمینه مطالعاتی سیاست‌گذاری عمومی بوده است. چارلز^۱، جونز^۱ مدل فرایند سیاست‌گذاری عمومی را طی مراحل زیر معرفی می‌کند. مرحله شناخت مشکل و قرار گرفتن مشکل در دستور کار، مرحله ارائه راه‌حل‌ها، مرحله تصمیم‌گیری، مرحله اجرا و مرحله ارزیابی (Smith & Larimer, 2017, p. 45).

سیستمی: یک سیستم شامل «هر چیز عینی یا ذهنی متشکل از اجزا مرتبط به هم به‌عنوان یک کل دارای ساختار، رفتار و انتظام خاص خود است» (Ferretter, 2013, p. 37). مدل سیستمی به وسیله لودویگ فن برتالانفی^۲ استاد دانشگاه آلبرتای آمریکا از اوایل دهه ۱۹۵۰ در جامعه علمی ارائه شد (Seifzadeh, 2018, p. 277). برتالانفی، پدر نظریه عمومی سیستم‌ها در جستجوی سامان‌دهی و نظم‌بخشی به آگاهی علمی در چارچوب یک سیستم واحد بود که کتاب «نظریه عمومی سیستم‌ها: بنیان‌ها، توسعه، کاربرد» را تألیف کرد. تحت تأثیر این رهیافت بود که دیوید ایستون^۳ مدل سیستمی را در حوزه تحلیل سیاسی مدرن به کار برد (Shafritz & Borick, 2011, pp. 57-58).

ایستون «نظام سیاسی را مجموعه‌ای از کنش‌های متقابل تعریف کرد که از طریق آن، ارزش‌ها، خدمات و کالاها برحسب قدرت معتبر برای همه بخش‌های جامعه سهم‌بندی می‌شود». مراد ایستون از سهم‌بندی برحسب قدرت معتبر، مجموعه تصمیماتی است که مسئولان قانون‌گذاری و اجرایی برای جامعه اتخاذ می‌کنند (Ghavam, 2015, p. 31). او هر نظام سیاسی را از دریچه ورودی‌ها و خروجی‌ها مدنظر قرار می‌دهد و در خصوص چگونگی اتخاذ و اجرای سیاست‌ها در داخل دستگاه حکومت تحلیلی انجام نمی‌دهد (Vahid, 2017, p. 20). گسترده‌گی مدل سیستمی به دلیل در بر گرفتن تمام بازیگران مهم سیاسی، فراتر از نهادهای دولتی است. مدل سیستمی، تفکری همه‌جانبه است که زمینه را برای درک بهتر شیوه کار دستگاه حکومت مهیا می‌سازد (Heywood, 2008, pp. 133-134).

1. Charles O Jones

2. Ludwig von Bertalanffy

3. David Easton

1. David Easton

چرخه سیستمی سیاست‌گذاری: از فرایند سیاست‌گذاری به آنچه درون دستگاه حکومت مرتبط است پرداخته خواهد شد که مراحل طراحی، اجرا و ارزیابی را شامل می‌شود. همین‌طور از مدل سیستمی نیز به ورودی‌ها و خروجی‌ها پرداخته خواهد شد.

ورودی: ورودی‌ها همان تقاضای شهروندان است، «تقاضا مطالباتی هستند که افراد و گروه‌ها پیگیری می‌کنند تا منافع و ارزش‌های خود را بر اساس سیستم سیاسی پیش ببرند» (Kraft & Furlong Scott, 2017, p. 154). در تعیین اولویت‌های ورودی سیستم که همان دروازه‌بانی^۱ است، حکومت‌ها برنامه‌های گسترده‌ای مطابق با ایدئولوژی، اهداف و کارکردهایشان تعریف می‌کنند. چهار گروه رسانه‌ها، مراکز پژوهشی، انتخابات و جامعه مدنی می‌توانند با فشار بر حکومت در وارد کردن مطالبات خود به درون سیستم تأثیرگذار باشند و تقاضاهای مورد انتظارشان را مطالبه کنند. عوامل سیاسی، گروه‌های ذی‌نفع، وسایل ارتباط جمعی، مؤسسات علمی، گروه‌های تخصصی، اتحادیه‌ها و سندیکاها، عوامل تجاری - بازرگانی و اقدامات بین‌المللی نیز در تعیین اولویت‌های سیستم نقش دارند (Daneshfard, 2014, p. 146).

طراحی: مجموعه تصمیمات و سیاست‌هایی که درون سیستم از جانب کسانی که جزئی از تشکیلات حکومت‌اند از قبیل مقامات حکومتی، سیاست‌مداران و... صورت می‌گیرد، طراحی نام دارد (Heywood, 2019, p. 582). سیاسی‌ترین مرحله فرایند سیاست‌گذاری عمومی، طراحی سیاست است زیرا «بسیاری از راه‌حل‌های بالقوه باید به نحوی غربال شوند و تنها یک یا تعداد معدودی راه‌حل، انتخاب و استفاده شوند» (Kamali, 2014, pp. 135-136). در طراحی سیاست عواملی مانند اثربخشی، کارایی، قاعده برابری و یا توازن هزینه‌ها و منافع، قابلیت اجرا، انعطاف‌پذیری و یا اصلاح‌پذیری آن، مورد توجه طراحان قرار می‌گیرد (Young & Quinn, 2016, p. 16). در طراحی، اسناد بالادستی نقش مهمی دارند به این معنا که هر طراحی سیاست باید بر اساس اسناد بالادستی باشد.

اجرا: آنچه حکومت در طراحی در قالب اسناد و قوانین تدوین کرده است، به واسطه نیروی انسانی، فناوری، زیرساخت‌ها، بودجه و سایر امکانات اجرا می‌شود. بدین ترتیب «یک سیاست، توسط آن دسته از واحدهای اجرایی که با منابع مالی و انسانی در راستای اهداف آن سیاست تجهیز شده‌اند به اجرا گذاشته می‌شود» (Kamali, 2014, p. 43). در مرحله اجرا، سیاست عمومی طراحی شده، توسط ابزارها، کارگزاران و سازمان‌های مورد نظر اجرا می‌شود (Young & Quinn, 2016, p. 17) «مرحله اجرا معطوف به فرایندهای چندجانبه و چندبعدی است که از طریق آن‌ها نهادهای حکومتی سیاست‌ها را به برنامه‌های عملی تبدیل می‌کنند» (Kamali, 2014, p. 53).

خروجی: داده‌های سیستم پس از عبور از فرایند و انجام تغییر و تحولات لازم به صورت ستاده^۲ (خروجی یا برون داد) از سیستم خارج می‌شوند. خروجی‌ها به‌عنوان محصول و یا نتیجه یک طرح اجرا شده از سیستم

خارج می‌شوند (Gharakhani Bahar, 2018, p. 145). خروجی و نتیجه، برون‌داد طراحی و اجرا است. **ارزیابی:** فرهنگ ارزیابی، فرهنگ بررسی نتایج اقدامات دولت در عرصه عمومی است و داده‌ها و ستانده‌ها را در ابعاد کمی و کیفی می‌سنجد (Vahid, 2017, p. 168). ارزیابی سیاست‌ها نمایانگر میزان موفقیت سیاست‌ها در تحقق اهداف اولیه آن‌ها است. «با استفاده از ارزیابی می‌توان علاوه بر تعیین میزان کاهش مشکلات، ارزش‌های فعلی یک سیاست را نیز نقد و بررسی کرد» (Kamali, 2014, p. 46).

جدول ۱- اجزا چرخه سیستمی سیاست‌گذاری

ورودی سیستم	تقاضا و حمایت‌های بیرون سیستم از سوی گروه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی
طراحی سیاست	سیاست‌های تدوین شده در قالب قوانین و اسناد بالادستی - فرایند
اجرای سیاست	تخصیص امکانات لازم از قبیل بودجه، فناوری، نیروی انسانی و... به منظور عملیاتی کردن سیاست‌های تدوین شده - فرایند
خروجی سیستم	نتایج و دستاوردهای ناشی از اجرای سیاست‌ها
ارزیابی سیاست	سنجش میان اهداف مورد نظر اولیه و نتایج حاصل از واقعیت‌های ناشی از اجرای سیاست‌ها

روش انتقادی

«رویکرد انتقادی با بسیاری از انتقادهایی که رویکرد تفسیرگرایی بر اثبات‌گرایی وارد می‌داند، موافق است. اما در عین حال، انتقادهای خود را نیز به رویکرد اثباتی اضافه کرده و تضادهایی نیز با تفسیرگرایی دارد. ... روش انتقادی، اثبات‌گرایی را به دلیل محدودیت‌ها، غیردموکراتیک بودن، اخلاق‌زدایی و استدلال‌های غیرانسانی مورد انتقاد قرار می‌دهد. این نکته در برخی آثار تئودور آدورنو^۱ از جمله جامعه‌شناسی و تحقیق تجربی^۲ و منطق علوم اجتماعی^۳ هابرماس به وضوح دیده می‌شود. این جهت‌گیری انتقادی در آثار اندیشمندان دیگری از جمله بوردیو نیز مشهود است. بوردیو هم به روش عینی و کمی‌گرایی اثبات‌گرایان می‌تازد و هم روش ذهنی و کیفی تفسیرگرایان را مورد انتقاد قرار می‌دهد. او معتقد است که تحقیق اجتماعی باید انعطاف‌پذیر بوده و با هدف آشکارسازی و رمززدایی از رویدادهای معمولی انجام شود» (Mohammadpour, 2021, p. 561).

پارادایم انتقادی برگرفته از تفسیرهای چپ‌گرایانه است. «در این پارادایم، هدف تحقیق اجتماعی، نقد و دگرگونی ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، قومی و جنسیتی است که انسانیت را محدود کرده و به استثمار کشیده است. بنابراین، چنانچه دانش به دست آمده قادر به براندازی و نابود کردن ساختارهای مذکور نباشد، دانشی محافظه‌کار و بی‌فایده ارزیابی می‌شود. معیار توسعه معرفت در پارادایم انتقادی، احیا، رهایی و آگاه‌سازی انسان‌های محصور در دام ساختارهای نابرابر است» (Mohammadpour, 2021, pp. 37-38).

1. Theodor W. Adorno
2. Sociology and Empirical Research
3. The Logic of Social Sciences

یکی از مکاتبی که از روش انتقادی استفاده می‌کند مکتب فرانکفورت است. پارادایم انتقادی مکتب فرانکفورت «ریشه در کارهای کلاسیک مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳) و زیگموند فروید^۱ (۱۹۳۹-۱۸۵۶) دارد و توسط اندیشمندان مکتب فرانکفورت به ویژه آدورنو (۱۹۰۳-۱۹۶۹)، اریش فروم^۲ (۱۹۸۰-۱۹۰۰) و هربرت مارکوزه^۳ (۱۹۷۹-۱۸۹۸) گسترش یافته است. پرچم‌داران معاصر این پارادایم، هابرماس (-۱۹۲۹) و بوردیو (۱۹۳۰-۲۰۰۲) هستند. ... بوردیو اعتقاد داشت که تحقیق باید بازاندیشانه و ضرورتاً سیاسی باشد. از نظر بوردیو، هدف تحقیق آشکارسازی و افشای رویدادهای ظاهراً عادی و بدیهی است» (Mohammadpour, 2021, p. 36).

نظریه انتقادی به وضع و اجرای سیاست از منظر شبکه‌های قدرت و ترسیم مناسبات پشت پرده می‌پردازد. «نظریه‌های انتقادی از این لحاظ انتقادی‌اند که به شیوه‌های مختلف با نیروها و منافع مسلط بر امور مدرن مخالفت می‌ورزند و معمولاً در اتحاد با گروه‌های حاشیه‌ای و سرکوب‌شده به مخالفت با وضع موجود برمی‌خیزند؛ بنابراین هر کدام از این نظریات درصدد بر ملا کردن نابرابری‌ها و عدم تقارن‌های مورد غفلت جریان اصلی هستند» (Heywood, 2017, p. 16).

روش انتقادی برای افشاسازی کاربرد دارد و اگر در پژوهشی به کار گرفته شود لایه‌های پنهان قدرت توسط تحلیل‌گر کشف می‌شود. «از آنجا که هدف این پارادایم درک و توانمندسازی افراد است، توجه به ارزش‌های اجتماعی این افراد امری مهم است. ... همه اشکال انتقادی تحقیق، ایدئولوژی را به چالش کشیده و هدف کنش را دستیابی به عدالت اجتماعی می‌دانند» (Mohammadpour, 2021, p. 4041).

کاربرد نظریه انتقادی در سیاست‌گذاری آموزش

۱. ورودی‌های سیستم از منظر نظریه انتقادی

آلتوسر: ورودی‌ها به معنای تقاضاها هستند که به‌طور طبیعی از سوی شهروندان تعیین می‌شوند. از منظر نظریه انتقادی مطالبات سیستم سیاسی باید از سوی اکثریت مردم تعیین شود. یعنی احزاب و اصناف نقش مهمی در جهت‌دهی سیاست‌ها داشته باشند. اما در واقعیت فعالیت و تقاضاهای احزاب، اصناف و سایر گروه‌های اجتماعی و سیاسی در راستای ساخت سرمایه‌داری قرار دارد، بدین‌سان این منطق سرمایه‌داری است که موجب تعیین بخشیدن به ورودی‌های نظام سیاسی می‌شود. از نظرگاه آلتوسر «دولت به‌طور کامل در منطق سرمایه‌داری گرفتار است و وظیفه‌اش بازتولید این شیوه تولید است» (Nash, 2017, p. 26) (Nash, 2017, p.26). سرمایه‌داری سیستمی است که نهاد مالکیت خصوصی در آن اصالت دارد و کارگران از آن‌چه برای او به‌منزله انسان مناسب است بیگانه می‌شوند (Ferretter, 2013, p. 38). سرمایه‌داری توسط سازوبرگ‌های ایدئولوژیک از داخل نظام سیاسی به خواست‌ها و تقاضاهای مردم و سایر گروه‌های اجتماعی جهت می‌دهد. بدین‌سان ورودی سیاست‌های آموزشی را شکل می‌دهد. این واقعیت در گروه‌هایی که

1. Sigmund Freud

2. Erich Fromm

3. Herbert Marcuse

حکومت می‌کنند ریشه دارد که خواست خود را به هر نحوی در ورودی جا می‌زنند. این در حالی است که ورودی می‌بایست طی روندی عادی، بی‌طرف و بی‌قدرت، نتیجه منازعه گروه‌های اجتماعی باشد. بنابراین ورودی سیستم را منازعه احزاب، گروه‌ها، اصناف و اکثریت مردم شکل نمی‌دهند، بلکه سرمایه‌داران شکل می‌دهند؛ سرمایه‌دارانی که دولت نماینده آن‌ها است؛ سرمایه‌دارانی که در جامعه روزنامه، حزب، گروه و دسته ایجاد کردند و از این طریق از طرف مردم صحبت می‌کنند. این یعنی ورودی که می‌بایست برون سیستمی باشد، درون سیستمی است. در صورتی که سیاست‌گذاری عمومی یعنی منازعه گروه‌های مختلف در راستای تحقق منافعشان. با برداشت از نظر آلتوسر می‌توان گفت این ساخت سرمایه‌داری است که ورودی‌ها را می‌چیند. احزاب، اصناف، گروه‌ها و انجمن‌ها در ظاهر وجود دارند، اما قدرت و اختیاری ندارند، چون در خدمت سرمایه‌داران قرار دارند. اگر هم سازش‌ناپذیر باشند، سرکوب می‌شوند. به‌طور طبیعی ورودی سیستم باید نتیجه منازعه‌ای باشد که نظر اکثریت مردم به‌خصوص طبقات پایین را تأمین کند. چون طبقات متوسط به پایین و پایین در اکثریت‌اند و سیاست باید در راستای تأمین عدالت باشد. دولت شکل گرفته است که جلوی ظلم طبقات بالا به پایین را بگیرد، پس می‌بایست از طبقات پایین حمایت کند.

هابرماس: آموزش نیاز به حوزه عمومی دارد تا ذی‌نفعان این حوزه در آنجا با هم وارد گفتگو شوند. منظور از حوزه عمومی عرصه یا قلمرویی از حیات اجتماعی است که در آن بتوان چیزی را در برخورد با افکار عمومی شکل داد. زمانی که شهروندان درباره مسائل موردعلاقه عمومی و منافع عمومی با تضمین آزادی اجتماعات و انجمن‌ها با یکدیگر مشورت می‌کنند پیکره حوزه عمومی شکل می‌گیرد (Nowzari, 2002, p. 466). در حوزه عمومی ذی‌نفعان آموزش با یکدیگر تعامل دارند و یکدیگر را نقد می‌کنند. اگر سیاست‌های عمومی منطبق با نظر مردم نباشد، جهان‌زیست آموزش با مشکل مواجه می‌شود، یعنی به‌جای جهان‌زیست با سیستم آموزشی مواجه هستیم. هابرماس به جای سیستم از جهان‌زیست استفاده می‌کند چرا که اعتقاد دارد سیستم مفهومی پوزیتیویستی است.

به نظر هابرماس «نظام‌های اجتماعی همچون زیست‌جهان‌هایی^۱ هستند که به طرزی نمادین ساختار یافته‌اند» (Habermas, 2002, p. 55). زیست‌جهان آموزش نیاز به حوزه عمومی دارد، حوزه عمومی جایی است که مصلحت عمومی در آن شکل می‌گیرد. تا زمانی که سیاست‌های آموزشی در قالب سیستم تحلیل شود، مطالبات مدنظر شهروندان امکان ظهور پیدا نمی‌کنند. به یک معنا لازم است از سیستم به جهان‌زیست حرکت کرد تا نقش احزاب، اصناف و گروه‌های اجتماعی در شکل‌دهی به سیاست‌ها پررنگ‌تر شود. هابرماس در کتاب *کنش ارتباطی* می‌نویسد: «رویکرد مبتنی بر نظریه سیستم، بیش از همه در اقتصاد و علوم مدیریت، استقرار پیدا کرده است. این رویکرد برای تحلیل مناسبات اجتماعات انسانی کارآمد نیست به خصوص زمانی که با رویکرد اقتصادی و ابزاری، رابطه دولت و سیاست‌ها را بررسی می‌کند» (Habermas, 2015, p. 763). تعارض منافع و اختلافات در حوزه عمومی می‌تواند گفتگوهای مختلف و متکثری را شکل

دهد. مکان‌های عمومی زمینه‌ساز حوزه عمومی است البته این امر یعنی شکل‌گیری حوزه عمومی در موضوع آموزش، مستلزم لوازمی است؛ احزاب قدرتمند، جامعه مدنی پویا، اصناف قوی و سیستم سیاسی که دموکراتیک باشد.

بورديو: آموزش مقوله‌ای فرهنگی و یک میدان قدرت است، بنابراین نباید آن را موضوعی الهی، علمی و بی‌طرف دانست. بون‌ویتز در کتاب *درس‌هایی از جامعه‌شناسی پی‌یر بورديو* در مورد مدرسه و کارکردهای پنهان سلطه می‌نویسد: «فرهنگ آموزشی، فرهنگی خاص و فرهنگ طبقه مسلط است که به فرهنگی مشروع، عینی و بی‌چون و چرا تبدیل شده است» (Bonnowitz, 2012, p. 130). آموزش با قدرت در ارتباط است، چه قدرت رسمی و چه قدرت غیررسمی. قدرت رسمی به معنای حکومت و سازوکارهای نهادی حکمرانی است و قدرت غیررسمی به معنای قدرتی است که در جامعه بین افراد وجود دارد. آموزش در هر دو شکل تحت تأثیر جریان و شبکه قدرت است. به نظر بورديو بیشترین رقابت‌ها و تمنای موضوعات غیرعلمی در محیط آموزش قرار دارد که به آن میدان می‌گویند. بورديو میدان علم را نیز همچون تجارت و سیاست می‌داند که افراد به قصد کسب منزلت اجتماعی وارد آن می‌شوند. بورديو دانشگاه و مدرسه را کانون‌های تخیل^۱ می‌نامد بدین معنی که سرمایه فرهنگی در مدرسه و دانشگاه تولید می‌شود (Bourdieu, 2017, pp. 82-83).

بورديو در تکمیل نظریه هابرماس معتقد است که میدان آموزش لزوماً یک میدان مسالمت‌آمیز گفت‌وگومحور نیست، بلکه سرمایه در آن مهم است. هر کس سرمایه اقتصادی و سیاسی دارد می‌تواند، سرمایه آموزشی هم داشته باشد. یعنی کسانی که سرمایه دارند تعیین می‌کنند که کتاب‌ها چگونه باشند، آن‌هایی که قدرت سیاسی دارند تعیین می‌کنند برنامه‌ها و سبک آموزش چه باشد. میدان لزوماً به نفع طبقات پایین نیست. کسانی که پایگاه طبقاتی ضعیفی دارند، نمی‌توانند وارد مبارزه شود. اگر هم وارد شوند بعد از مدتی حذف می‌شوند. ولی کسی که از طبقات بالا برخوردار است راه‌های زیادی برایش باز است. بنابراین ورودی‌ها توسط سرمایه‌دارها، قدرتمندان و طبقات بالا مشخص می‌شود و طبقات پایین در این میدان بازنده هستند.

بورديو در کتاب *میراث* می‌گوید مشاغل در گذشته به ارث می‌رسید. عادت‌واره‌ها در گذشته تنها از طریق خانواده منتقل می‌شدند؛ اما اکنون مدرسه و دانشگاه وظیفه انتقال میراث خانوادگی را بر عهده گرفته‌اند، یعنی در مدارس تنها اشراف می‌توانند آموزش ببینند و ارتقا پیدا کنند و طبقات پایین دچار نوعی خشونت نمادین خواهند شد (Bonnowitz, 2012, pp. 136-137). میدان لزوماً فضای بی‌طرفی که فرد با استعدادی در آن تلاش کند و به جایگاه بالایی برسد نیست. بلکه میدان آغشته به سرمایه است. به جای اینکه ورودی سیستم میانگینی از مردم باشد و عدالت را مدنظر قرار دهد و به نفع طبقات پایین باشد و استعدادهای را کشف کند، مبتنی بر نبرد نابرابر بین سرمایه‌داران و آدم‌های ضعیف است. احزاب، اصناف، گروه‌های فشار، اولیا و مربیان و دانش‌آموزان همه در یک ساخت سرمایه‌داری قرار دارند و این ساخت

سرمایه‌داری را طبقات بالا مشخص می‌کنند. طبقات بالایی که در حکومت هم حضور دارند و علاوه بر سنگرهای اقتصادی و سیاسی به سمت فتح سنگر علم نیز حرکت می‌کنند.

۲. طراحی سیستم از منظر نظریه انتقادی

آلتوسر: از منظر آلتوسر طراحی سیاست‌ها ایدئولوژیک است. «ایدئولوژی تصویری است از رابطه تخیلی افراد با شرایط واقعی هستی‌شان» (Althusser, 2019, p. 352). «آلتوسر ایدئولوژی را برنامه‌ای می‌داند که به سوژه‌ها شکل می‌دهد. از نظر او، تجربیات و رابطه ما با جهان از طریق ایدئولوژی صورت می‌گیرد» (Nash, 2017, p. 25). آلتوسر در تعریف ایدئولوژی از چارچوب‌های فکری مارکس فراتر می‌رود. به زعم او ایدئولوژی یک ساختار است و آن را در قالب ساحت مادی می‌فهمد، نه مجموعه‌ای از ایده‌های آگاهانه یا باورهایی که در ذهن وجود دارد. در واقع این اعمال ما هستند که تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی و موقعیت‌های مادی، به آگاهی ما شکل می‌دهند (Backer, 2021, p. 4). بدین ترتیب رفتارهای انسان‌ها همیشه از قبل مشخص است، آن‌ها دائماً در حال تبعیت از آیین‌های ایدئولوژیک هستند که با واقعیت‌های مادی گره خورده است (Erben & Gleeson, 1975, p. 126). در این تفکر ساختارها بسیاری از موارد را بر انسان‌ها تحمیل می‌کنند و به واسطه دستگاه‌های ایدئولوژیک دولت بر انسان‌ها سلطه دارند و آن‌ها را به‌عنوان سوژه مورد نظر قدرت سیاسی فرامی‌خوانند. بدین ترتیب انسان در اندیشه آلتوسر موجودی آگاه به کردارهای خود و خودمختار نیست و موجودیتش در ساختارهای مادی، به اضمحلال رفته است. در این رویکرد آلتوسر آگاهانه دست به رد انسان‌گرایی مارکسیستی زده است.

حکومت نماینده سرمایه‌داری است، طراحی‌هایی که در آموزش انجام می‌دهد به‌نوعی کمک به اقتصاد بازار، خصوصی‌سازی و به نفع طبقات بالا است. بنابراین به‌جای اینکه طراحی عدالت‌محور و به نفع مردم باشد، سرمایه‌داری است. طراحی در معنای اصیل در صورتی درست انجام می‌گیرد که نمایندگانی از طبقات پایین در مجلس حضور داشته باشند. مجلس چون برآمده از ساختار سرمایه‌داری است، آموزش را کالایی برای طبقات مرفه در نظر می‌گیرد. از نظر آلتوسر آموزش همان سازوبرگ ایدئولوژیک حکومت و قدرت نرمی است که از آن روی گردان نمی‌شود. تبعیت از ایدئولوژی حاکم در طراحی سیاست‌های آموزش و نظام مدارس حاکم است که شامل «قواعد رفتار درست، قواعد احترام به تقسیم اجتماعی-فنی کار و قواعد نظم مستقر توسط سلطه طبقاتی» است (Reman, 2021, p. 199). دستگاه ایدئولوژیک آموزشی به‌منزله ساختاری غیر دموکراتیک ابعاد اختیار انسانی را نادیده گرفته و با القا ایدئولوژی غالب به دانش‌آموزان به روابط قدرت و نابرابری تداوم می‌بخشد (Sant, 2019, p. 675). بنابراین طراحی از منظر آنچه هست، برنامه‌ها و سیاست‌هایی است که ساختار سرمایه جهت می‌دهد و آنچه باید باشد و نیست طراحی سیاست آموزشی به نفع مردم است که با توجه به در اختیار گرفتن مجلس و نهادهای طراح سیاست امکان عملی شدن را از دست داده است.

هابرماس: بر اساس نظریه هابرماس، طراحی بی‌طرف نیست، بلکه ایدئولوژیک است. نماینده‌هایی که

قوانین را تصویب می‌کنند، برآمده از سرمایه‌داری هستند. سرمایه‌داران قوانینی را تصویب می‌کنند که برای آن‌ها منفعت داشته باشد؛ به‌عنوان مثال قوانینی که باعث تسهیل استخدام فرزندان طبقات بالا شود. همچنین مؤسسه‌های تجاری و آموزشی تأسیس می‌کنند که سودآور باشد. از منظر هابرماس علم، مدرسه و دانشگاه، ایدئولوژیک شده است به این معنا که فضای آموزشی تبدیل به فضاهایی اقتصادی و صنعتی شده است و تنها فرزندان طبقات متوسط سفیدپوست یعنی خانواده‌های بورژوا می‌توانند از آن استفاده کنند (Habermas, 2021, p. 12 & 35).

هابرماس یکی از بحران‌های نظام سرمایه‌داری را بحران‌های اقتصادی می‌داند و اعتقاد دارد خصوصی‌سازی و اقتصاد بازار آزاد همه کالاهای عمومی را از دست دولت خارج می‌کند. هابرماس با تشریح دیدگاه مارکس می‌نویسد: «بحران اقتصادی به معنای الگوی وقفه‌هایی است که در جریان رشد اقتصادی ایجاد می‌شود». سرمایه‌داری الگویی رقابتی مبتنی بر توسعه خود ویرانی است (Conerton, 2011, p. 427). در حالی که آموزش کالای عمومی است و توسط نمایندگان به صورت قانونی به بخش خصوصی و بازار آزاد واگذار می‌شود. هابرماس طراحی سیاست‌های آموزشی را در شرایط یک‌طرفه و بدون گفتگو و تنها با در نظر داشت سود و انگیزه‌های اقتصادی می‌داند. طراحی سیاست باید منتهی به گفتگویی شود که در حوزه عمومی سامان می‌یابد در حالی که گفتگویی پیرامون موضوعات عمومی شکل نگرفته است. مجلس کشور، نمایندگان ابزاری و ساکت طبقات سرمایه‌دار هستند و طبیعی است در سیاست‌های آموزشی طراحی به نفع تثبیت ساختار طبقه سلطه‌گر را دارند. چنین فضایی راه را برای گفتگوی انتقادی می‌گیرد و بحران‌های فراوانی دست به گریبان سیستم سرمایه‌داری خواهد شد.

بورديو: طراحی سیاست آموزشی به نظر بورديو امکان اتصال بین سرمایه‌داران و سیاست‌مداران که مدام سرمایه‌های فرهنگی خودشان را افزایش می‌دهند ایجاد می‌کند. یعنی اجازه دسترسی سایر اقشار جامعه را به سرمایه فرهنگی فراهم نمی‌کنند. در طراحی سیاست تنها نهادها و افرادی امکان فعالیت پیدا می‌کنند که اجازه حضور اغیار را ندهند. اغیار همان مردم عادی هستند و به هر شکل ممکن باید طراحی سیاست آموزشی به گونه‌ای باشد که مردم عادی از جای خویش فراتر نروند و جایگاه نخبگان تاجر و سرمایه‌دار که روکش سیاست نیز آن‌ها را تثبیت کرده است، محکم‌تر شود. از منظر بورديو جهان اجتماعی مدرن به فضاهای خرد بی‌شماری تجزیه می‌شود که همانا میدان‌ها هستند. هریک از این میدان‌ها شرایط بازی، موضوعات و منافع خاص خود را دارند (Chevier & Fontaine, 2006, p. 138). میدان‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در صورت طراحی درست سیاست، تثبیت می‌شوند. در طراحی سیاست پیوندی است میان میدانی که شکل گرفته و مبارزاتی که وجود دارد؛ به این معنا که طراحی سیاست آموزشی فضایی علمی و تخصصی نیست. بازیگران سیاسی در درون نهادهای حکومتی سعی می‌کنند جهت طراحی را به گونه‌ای بچرخانند که پایگاه طبقاتی حاکمان تقویت شود. پیوندی است میان قدرت سیاسی و قدرت اقتصادی که پیوند این دو موجب روی کار آمدن طراحانی می‌شود که نماینده سرمایه‌دارها هستند و منافع آن‌ها را پیگیری می‌کنند. پس حکومت در حال افزایش سرمایه فرهنگی است و رونمای مشروعیت‌بخش تولید می‌کند. بورديو سرمایه

فرهنگی را مجموعه‌ای از ثروت‌های نمادین می‌داند که از یک سو به معلومات کسب شده برمی‌گردد و از سوی دیگر می‌تواند به صورت موفقیت‌های مادی، به شکل عینی در میراث فرهنگی جلوه‌گر شود و گاهی نیز به شکل نهادینه‌شده تحت عنوان مدارک تحصیلی پدیدار می‌شود (Chevier & Fontaine, 2006, p. 97). مدرسه و دانشگاه روینای مشروعیت‌بخش هستند و ساختار آن‌ها حفظ میدان فرهنگ و سیاست با زیربنای اقتصادی است که بورديو از آن تحت عنوان میراث یاد می‌کند. میراث یعنی به‌گونه‌ای طراحی سیاست انجام بده که همه سرمایه‌ها به راحتی به نسل بعد منتقل شود اما نه همه افراد بلکه تنها برای آن گروهی که حکومت به آن‌ها وابسته است.

۳. اجرائیات سیستم از منظر نظریه انتقادی

آلتوسر: اگر اجرائیات را به معنای اقدامات حکومت و نهادهای سیاسی تعریف کنیم از منظر نظریه آلتوسر تمام اجرائیات به نفع طبقات بالا است. حکومت ابزار طبقات مسلط است و استقلال و بی‌طرفی آن معنایی ندارد. به نظر آلتوسر از طریق آموزش، القای وسیع ایدئولوژی طبقه مسلط که صورت‌بندی اجتماعی سرمایه‌داری است باز تولید می‌شود (Althusser, 2019, p. 347). مدارس، دانش را به نحوی به دانش‌آموزان آموزش می‌دهند تا آن‌ها در شکل خاصی از زندگی که مورد نظر قدرت سیاسی است، خود را بشناسند. بدین نحو دانش در اشکالی که تضمین‌کننده ایدئولوژی حاکم است به دانش‌آموزان القا می‌شود (Lewis, 2017, p. 305). مدارس مکان‌هایی هستند که جناح‌های مسلط در قدرت سیاسی به واسطه آن، روابط تولید مورد نظر خود را باز تولید می‌کنند. بدین شیوه که با انتقال مهارت‌ها و انضباط لازم، دانش‌آموزان را برای وظایف شغلی آینده خود تربیت می‌کنند. بدین نحو آنان تبدیل به خدمتگزاران ایدئولوژی مسلط خواهند شد (Backer, 2021, pp. 5-8).

از آنجایی که نماینده‌ها از طبقات بالا هستند، حکومت هم بیشتر به طبقات بالا رسیدگی می‌کند. بنابراین سود، پول، قدرت و تمام امکانات در مورد آموزش به جاهایی سوق پیدا می‌کنند که سرمایه است، بدین سان مناطق کم‌برخوردار از امکانات سطح بالای آموزش بهره‌مند نمی‌شوند. جریان سرمایه تمام امکانات را به سمت طبقات سرمایه‌دار هدایت می‌کند. ساختار سرمایه‌داری مدام باز تولید می‌شود و اقدامات حکومت در راستای تثبیت وضع موجود است. از منظر نظریه آلتوسر استخدام نیروی انسانی، تقسیم بودجه و ایجاد زیرساخت همیشه به شکل انحصاری و در اختیار مناطق برخوردار و توسعه یافته است. آنچه دولت باید در نظر گیرد توزیع و تقسیم نیروی انسانی و منابع برای همه طبقات و به‌خصوص به نفع طبقات پایین است.

هابرماس: اجرائیات و اقدامات حکومت از منظر هابرماس بر اساس عقل‌ابزاری است. عقل‌ابزاری فهمی نسبت به مناسبات انسانی ندارد و رویکردی پوزیتیویستی را دنبال می‌کند. اخلاق، انسانیت، انتقاد و گفتگو در عقل‌ابزاری جایگاهی ندارد و در چنین اجرائیاتی تنها مهندسان می‌توانند اقداماتی انجام دهند. هابرماس علوم را به دو قسم، علوم اثبات‌گرا و علوم انتقادی تقسیم می‌کند و بر این نظر است که در نظام آموزشی بیشتر علوم اثبات‌گرا رواج دارند. علوم انسانی در اجرائیات کم است، بیشتر فنی مهندسی است. از

منظر هابرماس زیست‌جهان علم به سمت عقل‌ابزاری حرکت کرده است و تمامی اجرائیات با پیشرفت‌های فنی سنجیده می‌شوند. در چنین فضایی فناوری به‌مثابه فناوری، دموکراسی را به حاشیه می‌کشاند و شاهد به وجود آمدن مدارس فنی هستیم که به‌صورت تخصصی به‌جای تربیت دانش‌آموزان نقاد به تربیت کارگران صنعتی مشغول‌اند (Habermas, 2021, p. 72). در اجرائیات اغلب علمی پیاده می‌شود که حالت مهندسی، مدیریتی دارد و اثبات‌گرا است. علوم انتقادی در اجرائیات نیست. بر اساس نگرش انتقادی ما نباید در مواجهه با علوم انسانی اثبات‌گرایانه عمل کنیم. به نظر هابرماس در سیاست‌های آموزشی برای اجرا نیز باید به محیط انسانی و اجتماعی توجه کرد. با شهروندان گفتگو کرد و بر اساس نیازهای آن‌ها سیاست عمومی را تنظیم کرد. هابرماس اجرای سیاست‌های آموزشی را رویکردی تک‌بعدی و بر اساس منطق ابزاری و خرد بوروکراسی می‌داند. در واقع آنچه در اجرائیات غلبه پیدا می‌کند نه کنش ارتباطی مندرج در حوزه عمومی بلکه از دست رفتن جهان‌زیست‌روشنگری و حاکم شدن چهار مؤلفه سیستمی است که پارسونز از آن نام می‌برد؛ یعنی سیستمی بی‌طرف، جهان‌شمول، کارکردگرا و خاص (Habermas, 2021, p. 112).

بورديو: مدرسه و دانشگاه همانند کلیسا است، یعنی ساختار هرمی، مقدس، غیرقابل نقد و متصلب دارد. بورديو در کتاب *انسان/دانشگاهی* به ترسیم ساختار سلسله‌مراتبی یادگیری دانش در دوره جدید اشاره می‌کند و اعتقاد دارد همان تقدس و رویه غیرقابل نقدی که در کلیسای قرون وسطی وجود داشت در دوره جدید نیز تداوم یافته است (Bourdieu, 2017, p. 164). انسان‌هایی هم که وارد این فضا می‌شوند و جایگاهی کسب می‌کنند، کسانی هستند که احترام همه چیز را دارند و خودشان هم به آن‌ها وابسته‌اند. دوره جدید همانند قرون وسطی است. در قرون وسطی مشاغل به ارث می‌رسید و هم‌اکنون نیز شرایط همین‌گونه است. اجرائیات در سیاست‌های آموزشی در همین راستا است؛ یعنی در اجرائیات میراث‌گونه عمل می‌شود و حکومت سعی می‌کند از خالص بودن طبقات اطمینان حاصل کند. ساختار بسته است و این ساختار بسته در جهت بازتولید خودش عمل می‌کند. امکانات، پول، نیروی انسانی خوب، فناوری و... برای طبقات بالا است. میدان مدرسه و سیاست‌های آموزشی که اجرا می‌شوند به‌گونه‌ای است که تضمین کند سرمایه و امکانات برای طبقه حاکم باشد. هرگونه رخنه در طبقه سلطه امکان‌ناپذیر است به این علت که همه مجریان قانونی هستند که از قبل برنامه‌ریزی شده است. هیچ سیاه‌پوست، زن، جهان‌سومی و شهروند سفیدپوست غیرغربی حق آموزش درست ندارد. اجرا باید به‌گونه‌ای باشد که سیاست را همانند قرون وسطی تقدیس کند و مدرسه و دانشگاه به‌مثابه کلیسا هرگونه نقد و خرد روشنگری را برنمی‌تابد. اجرائیات باید به سمتی جهت داده شود که مدرک و مجوز هر فعالیت تنها از فیلتر آموزش‌های حکومت امکان‌پذیر باشد تا ساخت سرمایه‌داری حفظ و سرمایه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در کنار هم نگهداری شوند. بدین سان می‌توان نتیجه‌گیری کرد که دانشگاه و مدرسه از منظر بورديو میدانی سراسر تنش‌زا است (Bourdieu, 2017, p. 83).

۴. برون‌داد سیستم از منظر نظریه انتقادی

آلتوسر: مدارس و نظام‌های آموزشی، انسان‌هایی مطیع پرورش می‌دهند. خروجی نظام آموزش

سرمایه‌داری، طبقاتی است؛ به این معنا که همه شهروندان امکان دسترسی به منابع و تبدیل شدن به انسان‌هایی توانمند را ندارند و خروجی نوعی نظام سلسله‌مراتبی شکل می‌دهد. نظام آموزشی امکان تحرک طبقاتی را فراهم نمی‌کند، بلکه همان وضعیت را تثبیت و یا بدتر می‌کند. دانش‌آموزان در همان سطحی که هستند پرورش داده می‌شوند و البته تبدیل به انسان‌هایی منظم‌تر و مطیع‌تر می‌شوند، جهت پذیرش هرچه بهتر قانون. بنابراین مدرسه به نوعی ابزار مطیع‌سازی مردم است. آلتوسر می‌نویسد: «یکی از دستگاه‌های ایدئولوژیک دولت در واقع امر، نقش مسلط را ایفا می‌کند هر چند کسی گوش به نوای آن ندارد چرا که آرام می‌نوازد و این دستگاه همان مدرسه است» (Althusser, 2019, p. 346). خروجی به نظر آلتوسر ایدئولوژیک، تثبیت نظام سیاسی و پرورش شهروندانی منفعل، مطیع و آرام است که به قوانین و نظام سیاسی احترام می‌گذارند و تابع نیروهای دولتی هستند (Payne, 2003, pp. 66-74). خروجی سیاست‌های آموزشی، مطیع و یک شکل‌سازی شهروندان است. خروجی این سیستم افرادی است که همچون عروسک‌های خیمه‌شب‌بازی تحت کنترل شیوه‌های مسلط تولید درآمده‌اند و فاقد عاملیت هستند. بنابراین بازیگران به معنای واقعی وجود ندارند بلکه این ساختارها هستند که به واسطه ایدئولوژی بر همه چیز حکم می‌رانند.

هابرماس: خروجی مدارس نظام سرمایه‌داری، تک‌صدایی، روابط یک‌طرفه و محیطی بسته است. هابرماس به‌طور کلی سرمایه‌داری را عامل اصلی بورژوازی شدن حوزه عمومی می‌داند. هم در مدرسه و هم در کل جامعه با فرایند بورژوازی و تجاری و تبلیغاتی شدن مواجه هستیم. دانش‌آموزان به‌مثابه کالا هستند و هیچ گفتگویی جریان ندارد. هابرماس در کتاب *دگرگونی ساختار حوزه عمومی* می‌نویسد: «کارکرد اصلی حوزه عمومی پخش آگهی تبلیغاتی است و هر اندازه که بیشتر در خدمت تبلیغات اقتصادی و سیاسی قرار می‌گیرد بیشتر خصلت سیاسی‌اش را از دست می‌دهد و به حوزه‌ای شبه خصوصی مبدل می‌شود» (Habermas, 2020, p. 242). مدارس انسان‌هایی نقاد و معترض که نسبت به جامعه‌شان حساس باشند تربیت نمی‌کنند. به دانش‌آموزان گفتگو را نمی‌آموزند. دانش‌آموزانی ترسو و مطیع که خلایق‌شان نیز از بین رفته است برون‌داد نظام آموزشی را شکل می‌دهند. انسان‌هایی که دیگر فکری ندارند، همه یک‌دست و یک‌شکل هستند. خروجی بایست منجر به تقویت حوزه عمومی شود. همچنین مدارس باید حوزه‌هایی عمومی، جهت گفتگو و نقادی باشند. یعنی دانش‌آموزان شهروندانی شوند که نسبت به جامعه‌شان حساس هستند ولی این‌گونه نیستند. خروجی مدارس انسان‌هایی منزوی و ذره‌ای است که سرکوب شدند و احساس تعلق به کشور، تاریخ، وطن، قانون و جمع ندارند. ریشه‌های این تحلیل رویکردی است که هابرماس به سرمایه‌داری دارد. چرا که سرمایه‌داری دارای بحران‌های دائمی اقتصادی، عقلانیت، مشروعیت و انگیزش است و طبیعی است که خروجی سیستم آموزشی سرمایه‌داری انحصار ثروت و اسطوره‌زدایی است. سنت و اساطیری که هرچند وجودشان برای تداوم حیات مهم است اما نظام آموزشی آن‌ها را کنار می‌زند و به‌طور طبیعی بحران‌های چهارگانه را شکل می‌دهد (Habermas, 2020, p. 128).

بوردیو: خروجی، تقویت نظام طبقاتی است. دادن گواهینامه برای تثبیت وضع موجود هدف سیاست

آموزشی است. از منظر بورديو «رابطه تربیتی نوعی رابطه مبتنی بر زور است که بر پیش‌فرض‌های ضمنی استوار است. نظام آموزشی خودسری فرهنگ مسلط را تحمیل می‌کند و به آن مشروعیت می‌بخشد» (Bonnowitz, 2012, p. 135). در روبناهای مشروعیت‌بخش نظام سرمایه‌داری عنوان می‌شود که در دوران جدید شهروندان برابر هستند و با آمدن به مدرسه و دانشگاه و قرار گرفتن در معرض آموزش‌های دموکراتیک می‌توانند پایگاه طبقاتی خود را تغییر دهند. اما در واقعیت مدرسه همانند کلیسا است، دارای فضایی بسته، مهندسی شده و در تداوم طبقات بالا است. خروجی می‌بایست شهروندان توانمند، منتقد، دوست‌دار جامعه، توانمند در کار جمعی، باهوش و خلاق باشد، اما چنین نیست و خروجی دانش‌آموزانی منفعل و محافظه‌کار است که تداوم‌بخش سلسله مراتب طبقاتی نظام سرمایه‌داری هستند. خروجی سیاست‌های آموزشی نوعی خشونت نمادین و تضمین نابرابری‌های اجتماعی است که در آن رقابت منصفانه حذف می‌شود و نوعی نظام گزینش خودسرانه به وجود می‌آید که کارکرد اصلی آن تداوم عناوین اشرافی است و «ما شاهد نوعی اشرافیت تحصیلی هستیم که شامل وارث رهبران صنعتی، پزشکان بزرگ، کارمندان بلندپایه و حتی رهبران سیاسی می‌شود» (Bonnowitz, 2012, p. 134).

۵. راهکارهای نظریه انتقادی

آلتوسر: از منظر آلتوسر ما نیاز به تحول بنیادین در نظام آموزشی داریم، چرا که نیاز به نقد وضع موجود است و تا زمانی که نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی توسط سازوکار ایدئولوژیک حکومت تقویت می‌شود، هیچ راهکاری وجود ندارد. آلتوسر متفکری ساختارگرا است (Althusser & Deleuze, 2021, p. 130) و جبری می‌اندیشد به این معنا که تا زمان سلطه ساخت سرمایه‌داری بر سیاست‌های آموزشی، امکان ارائه راهکار وجود ندارد و راه برای هر گونه اصلاح بسته است. تنها راهکار برون‌رفت از این وضعیت انقلاب و تغییر ساختار است که راهی است دشوار و حتی غیرممکن. به نظر آلتوسر سیستم آموزشی فعلی نخبه‌گرا است در حالی که باید به توده‌ها توجه کند چرا که «این توده‌ها هستند که تاریخ را می‌سازند» (Althusser, 2019, p. 261).

هابرماس: هابرماس خوش‌بین است و اعتقاد دارد می‌توان سرمایه‌داری را نجات داد. به نظر هابرماس که شارح ماکس وبر به حساب می‌آید سرمایه‌داری هر چند قفس آهنین است، اما در عین حال نماد عقلانیت است. مدرنیته ظهور عقل علمی و خرد نقادانه است و با همه بحران‌ها از هم نخواهد پاشید بلکه پروژه‌ای ناتمام است که از طریق کنش ارتباطی و احیای حوزه عمومی، حیات آن قابل تداوم است. هابرماس می‌نویسد: «باید از پروژه زندگی عقلانی دفاع کرد و اگر کسی در برابر مشکلاتی که روشنگری به وجود آورده است احساس ناتوانی کند، در برابر عقاید مخالف تسلیم می‌شود و سازمان عقلانیت مدرن رو به انهدام می‌رود و جزم‌اندیشی جای آن را خواهد گرفت» (Habermas, 2002, p. 279). به نظر هابرماس سیاست‌های آموزشی را می‌توان و باید به سمت تفکر نقادانه، تقویت حوزه عمومی و گسترش کنش ارتباطی سوق داد. اگر مدارس چنین رفتار کنند می‌توانند خروجی‌های مطلوب یعنی شهروندان نقاد و مسئولیت‌پذیر و توانمند تربیت کنند. در این زمینه شاید افکار عمومی بتوانند کمک کنند، یعنی افکار عمومی باید آگاهی داشته باشند و بر نظام آموزشی و سبک

حکمرانی که انقیاد بخش است نقد وارد کنند. هر چند هابرماس باور دارد با توجه به اساتید و روشنفکرانی که در خدمت قدرت قرار گرفته‌اند و معلمانی که کارکنان دولت شده‌اند نمی‌توان انتظار داشت تحولی در افکار عمومی صورت پذیرد چرا که افکار عمومی نیز دنباله‌روی قدرت سیاسی است. افکار عمومی تحت تأثیر نظام سیاسی است و از سوی آن دستکاری می‌شود (Habermas, 2020, p. 327).

بورديو: بورديو به سرمایه‌داری بدبین است به خصوص اینکه دولت را انحصارگر قدرت، ثروت و نظام دانایی قلمداد می‌کند. به نظر بورديو سرمایه‌های نمادین و فرهنگی توسط سیستم آموزشی به انحصار دولت سرمایه‌داری در آمده است. «دولت یعنی آموزش‌یافتگان مدرسه ملی مدیریت دولتی در وزارتخانه‌های مالی»، بدین معنا که دولت همیشه مراقب است نیروهایی در مدارس پرورش دهد که انحصار سرمایه را به چالش نکشد (Bourdieu, 2014, p. 68). بورديو راه‌حل را اصلاح نمی‌داند بلکه جنبش‌های جدید امکان به پرسش کشیدن نظام آموزشی را پیدا خواهند کرد. این انتقاد شاید در مدارس قابل پیاده کردن نباشد اما با توجه به خرد انتقادی که در دانشگاه‌ها وجود دارد می‌توان تحقیقاتی انجام داد و روبنای مشروعیت‌بخش سیستم و سیاست‌های آموزشی را به چالش کشید و به جای آن امکان ظهور نظم نوینی را فراهم کرد. به نظر بورديو میدان‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی یکدیگر را تقویت می‌کنند و در این مبارزه مدرسه و سیاست‌های آموزشی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند که باید به چالش کشیده شوند. بورديو در مقاله درسی درباره درس به انتقاد از عقل بورژوازی می‌پردازد و بیان می‌کند: در جامعه‌شناسی باید از مردم دفاع کرد و به افشاگری قدرت‌های نمادین، گفتمان‌ها و استعلاهای دروغینی پرداخت که به‌عنوان توهم در پی تثبیت وضع موجود است (Bourdieu, 2014, p. 52).

جدول ۲- کاربرد نظریه انتقادی در چرخه سیاست‌گذاری آموزش

آلتوسر	هابرماس	بورديو
<ul style="list-style-type: none"> - تعیین‌بخشی توسط منطق سرمایه‌داری - جهت‌دهی توسط سازوبرگ‌های ایدئولوژیک دولت 	<ul style="list-style-type: none"> - حوزه عمومی - جهان‌زیست 	<ul style="list-style-type: none"> - میدان قدرت، میدان علم - فرهنگ طبقه مسلط - سرمایه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - ایدئولوژی 	<ul style="list-style-type: none"> - ایدئولوژی - یک‌طرفه و بدون گفتگو - سود و انگیزه‌های اقتصادی - تثبیت ساختار طبقه مسلط 	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی محدود به سرمایه فرهنگی - نبود فضایی صرفاً علمی و تخصصی - تقویت پایگاه طبقاتی حاکمان - روبنای مشروعیت‌بخش - میراث
<ul style="list-style-type: none"> - به نفع طبقات بالا - بازتولید روابط تولید سرمایه‌داری - اقدامات در راستای تثبیت وضع موجود 	<ul style="list-style-type: none"> - رویکردی تک‌بعدی - بر اساس عقل ابزاری - رواج علوم اثبات‌گرا - توجه به محیط انسانی و اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختار مقدس و غیرقابل نقد - میراث - سرمایه و امکانات برای طبقه حاکم - حفظ ساخت سرمایه‌داری

	- کنش ارتباطی		
پرونداد	- انسان‌هایی مطیع و منظم - نظام سلسله‌مراتبی - ایدئولوژیک - تثبیت نظام سیاسی	- تک‌صدایی - بورژوازی شدن حوزه عمومی - انسان‌هایی بدون تفکر و خلاقیت	- تقویت نظام طبقاتی - مشروعیت فرهنگ مسلط - نبود رقابت منصفانه - نظام‌گزینش خودسرانه
راهکار	- تحول بنیادین - نقد وضع موجود	- احیای حوزه عمومی - گسترش کنش ارتباطی - تفکر نقادانه	- به چالش کشیدن روبنای مشروعیت‌بخش - افشاگری قدرت‌های نمادین

نتیجه

فضای غالب بر سیاست‌گذاری آموزش، رویکرد اثبات‌گرایی، نظریه‌های کارکردی و سیستمی است. نظریه انتقادی و مفاهیم برآمده از اندیشه‌های آلتوسر، هابرماس و بوردیو جریان اصلی سیاست آموزش را به چالش می‌کشند. از منظر نظریه انتقادی آنچه در جریان اصلی رواج دارد، تثبیت هژمونی سرمایه‌داری و تقلید از ساختارهای تکراری و محافظه‌کارانه‌ای است که امکان خلاقیت را سلب کرده‌اند.

سیاست‌گذاری آموزش به خصوص در چرخه سیاست‌گذاری می‌تواند از نظریه‌های انتقادی، در راستای نقد وضع موجود و ارائه راهکارهای بدیل استفاده کند. در سطح ورودی‌های سیستم با مفاهیم نظریه انتقادی می‌توان نظر شهروندان را اولویت بخشید، در طراحی می‌توان به مباحث برآمده از گفتگوی انتقادی در حوزه عمومی رسمیت بخشید و در اجرا می‌توان با عبور از اقدامات مهندسی به دیگر علائق بشری توجه نشان داد. از منظر نظریه انتقادی سیاست‌های آموزشی پوزیتیویستی به ظاهر علمی و بی‌طرف هستند. آنچه جریان دارد میدانی است که محل منازعه قدرت میان بازیگران است که قصد افزایش سرمایه اجتماعی و فرهنگی را دارند. نظریه انتقادی سیاست‌های رسمی را به چالش می‌کشد و مدرسه و سیستم آموزشی را مهم‌ترین سازویرگ ایدئولوژیک قدرت می‌داند و بر این باور است که مدرسه و علم بی‌طرف نیستند، بلکه روبنایی مشروعیت‌بخش هستند که امکان مبارزه و مقاومت را سلب می‌کنند.

***

References

- Althusser, L. (2019). *Science and Ideology* (M. Madadi, Trans.). Nilofar.
- Althusser, L., & Deleuze, G. (2021). *What is Structuralism?* (N. Gorgin, Trans.). Shabkhiz.
- Araral, E., Fritzen, S., Howlett, M., Ramesh, M., & Wu, X. (2013). *Routledge handbook of public policy*. Routledge. <https://www.routledge.com/Routledge-Handbook-of-Public-Policy/Araral-Fritzen-Howlett-Ramesh-Wu/p/book/9780203097571>
- Attarzadeh, B. (2021). *An Essay on Public Policy Studies*. Mizan Legal Foundation.
- Backer, D. I. (2021). History of the reproduction-resistance dichotomy in critical education: The line of critique against Louis Althusser, 1974-1985. *Critical Education*, 12(6), 1-21. <https://doi.org/10.14288/ce.v12i6.186546>
- Bell, L., & Stevenson, H. (2020). *Education policy: Process, themes and impact* (F. Hamidifar & S. Boroumandfar, Trans.). Padina. <https://padinapub.com/?p=1221>
- Birkland, T. A. (2016). *An introduction to the policy process: Theories, concepts, and models of public policy making*. Routledge. https://books.google.com/books/about/An_Introduction_to_the_Policy_Process.html?id=Vh1BrgEACAAJ
- Bonnowitz, P. (2012). *Premieres Lecons Sur La Sociologie de Pierre Bourdieu* (J. Jahangiri, Trans.; Vol. . (J. Jahangiri, Trans.). Tehran: Aghah. (In Persian).). Aghah.
- Bourdieu, P. (2014). *Lecon Sur La Lecon* (N. Fakohi, Trans.). Nashre Ney.
- Bourdieu, P. (2017). *Academic Man* (H. Chavoshian, Trans.). Parse Book Translation and Publishing Company.
- Chevier, C., & Fontaine, O. (2006). *Vocabulary of Bourdieu* (M. Ketbi, Trans.). Nashreney.
- Cochran, C., Meyer, L., Carr, T. R., & Cayer, N. J. (2009). *American Public Policy: An Introduction*. Cengage Learning.
- Conerton, P. (2011). *Critical Sociology* (H. Chavoshian, Trans.). Ketab Ame.
- Daneshfard, K. (2014). *Public Policy Process* Saffar.
- Erben, M., & Gleeson, D. (1975). Reproduction and Social Structure: Comments on Louis Althusser's Sociology of Education. *Educational Studies*, 1(2), 121-127. <https://doi.org/10.1080/0305569750010206>
- Ferretter, L. (2013). *Louis Althusser* (A. Ahmadi Arian, Trans.). Nashremarkaz.
- Gharakhani Bahar, A. (2018). *System and Systems Thinking: Fundamental Theory and Practice*. Nashreney.
- Ghavam, S. A.-A. (2015). *Comparative Politics* Samt.
- Habermas, J. (2002). *Legitimation Crisis* (J. Moeini, Trans.). Ghameno.
- Habermas, J. (2015). *The Theory of Communicative Action: The reason and rationality of society, the life of the world and the critical system of the functionalist concept of reason* (K. Poladi, Trans.). Nashremarkaz.
- Habermas, J. (2020). *Structural Transformation of the Public Sphere: an Exploration of Bourgeois Society* (J. Mohammadi, Trans.). Afkare Jadid.
- Habermas, J. (2021). *Toward a Rational Society: Student Protests, Science and Politics* (E. Safi, Trans.). Shiraze.
- Heywood, A. (2008). *Key Concepts in Politics* (A. Kardan, Trans.). Elmi-Farhangi Publishing Co.
- Heywood, A. (2017). *Global Politics* (S. Mousavi Shafae, Trans.; Vol. 1). Samt.
- Heywood, A. (2019). *Politics*. (A. R. Alam, Trans.). Nashreney.
- Kamali, Y. (2014). *An Introduction to Public Policy*. Jihad University Publications.
- Knill, C., & Tosun, J. (2012). *Public policy: A new introduction*. Palgrave macmillan.
- Knoepfel, P., Larrue, C., Varone, F., Hill, M., Larrue, C., Varone, F., & Hill, M. (2007). *Public policy analysis*. Policy Press. <https://doi.org/10.51952/9781847422309.ch008>
- Kraft, M., & Furlong Scott, R. (2017). *Public Policy: Politics, Analysis, and Alternatives* (N. Hoshmandyar, Trans.). shorafarin.
- Lewis, T. E. (2017). A Marxist Education of the Encounter: Althusser, Interpellation, and the Seminar. *Rethinking Marxism*, 29(2), 303-317.

<https://doi.org/10.1080/08935696.2017.1358498>

- Mohammadpour, A. (2021). *Counter-Method: The Philosophical Underpinnings and Practical Procedures of Qualitative Methodology*. Logos.
- Nash, K. (2017). *Contemporary Political Sociology: Globalization, politics and Power* (M. Delforoz, Trans.). Kavir.
- Nowzari, H. (2002). *Rereading Habermas (introduction to Jurgen Habermas opinions, thoughts and theories)* Nashrecheshmeh.
- Payne, M. (2003). *Bart, Foucault, Althusser* (P. Yazdanjo, Trans.). Nashre Marka.
- Qarakhani, M. (2019). *Government and social policy in Iran*. Agah.
- Reman, Y. (2021). *Theories of Ideology: Powers of Alienation and Subjugation* (M. Emami, Trans.). Charkh.
- Sant, E. (2019). Democratic Education: A Theoretical Review (2006–2017). *Review of Educational Research*, 89(5), 655-696. <https://doi.org/10.3102/0034654319862493>
- Seifzadeh, S. H. (2018). *Modernity & Modern Political Theories* Mizan Legal Foundation.
- Seyed Emami, K. (2023). *Political Science Research* Publications of Imam Sadeqh University.
- Shafritz, J. M., & Borick, C. P. (2011). *Introducing Public Policy* (H. Malek Mohammadi, Trans.). Imam Sadiq University.
- Smith, K., & Larimer, C. (2009). *The Public Policy theory primer*. Westview press.
- Smith, K. B., & Larimer, C. W. (2017). *The Public Policy Theory Primerc* (B. Attarzadeh, Trans.). Elmi-Farhangi Publishing Co.
- Vahid, M. (2017). *Public Policy*. Mizan Legal Foundation.
- Young, E., & Quinn, L. (2016). *Writing Effective Public Policy Papers: A Guide for Policy Advisers in Central and Eastern Europe* (S. Saatchi, Trans.). Center for Strategic Studies.